

ไฮเทคคาถาปาฏิหาริย์

ว่าด้วย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในสังคมไทย

นิธิ เอียวศรีวงศ์

ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ
ART & CULTURE

สำนักพิมพ์
มติชน

ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ
ART & CULTURE

ไฮเทคคาถาปาฏิหาริย์
ว่าด้วย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
ในสังคมไทย
นิธิ เอียวศรีวงศ์

ราคา ๑๒๐ บาท

ISBN 974-322-991-4

ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ
ART & CULTURE

ไอเทคคาถาปฏิหารีย์

ว่าด้วย **วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี**
ในสังคมไทย
นิธิ เอียวศรีวงศ์

พิมพ์ครั้งแรก : กันยายน ๒๕๔๖

สำนักพิมพ์ **มติชน**

สำนักงาน : บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

๑๒ ถนนเทศบาลนครมา

ประชาชนเขต ๑ เขตจตุจักร

กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๙๐ ๐๐๒๑

โทรสาร ๐ ๒๕๕๔ ๓๑๖๒

จัดจำหน่ายโดย **บริษัท งานดี จำกัด**

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๘๐ ๐๕๕๙

โทรสาร ๐ ๒๕๘๐ ๐๐๕๘

ฝ่ายจัดจำหน่าย สุทิน จิรวาณิชศิริคุณ,

ประวัติ อมรทรัพย์ทวี

ฝ่ายสมาชิก พรศักดิ์ ปิ่นขุนทอง

ควบคุมการผลิต ฉันทนา เขียมสอาด

แยกสี-เพลท กองพิมพ์สี

พิมพ์ บริษัทพิษเนคส์ พรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด

ประธานกรรมการ ชรศักดิ์ บุญปาน

กรรมการอำนวยการ พงษ์ศักดิ์ พยัฆวิเชียร

กรรมการผู้จัดการ ไพโรจน์ สายทัม

คณะที่ปรึกษา

ศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์, ทวีป วรติลล,

วงศ์ วงษ์สวรรค์, พลตำรวจเอกอภิสิทธิ์ เทชบุญชร,

สมบัติ พลายน้อย, ล้อม เฟื่องแก้ว,

ภาสิด จิตรภาษา, เวียงชัย ทวีพจน์วินทร์,

เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, อารักษ์ คคนาท,

ไพบูลย์ วงษ์เทศ, สมหมาย ปาจิณัติ

คณะบรรณาธิการที่ปรึกษา

เสถียร จันทิมาธร, ประพันธ์ ผลเสวก,

ชูชาติ หมั่นอินทูล, สุภากร บุญปาน,

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์, สรกล อุดยานนท์,

ประยงค์ คงเมือง, วรศักดิ์ ประยูรสุข,

สุวพงศ์ จันฝังเพชร, สุชาติ ศรีสุวรรณ,

สุภากร อุทัยวงศ์, ทวี มีเงิน, โอบาส เฟื่องเจริญ

บรรณาธิการและผู้พิมพ์ผู้โฆษณา สุจิตต์ วงษ์เทศ

บรรณาธิการบริหาร นิวัติ กองเพียร

บรรณาธิการศิลปกรรม สุลักษณ์ บุญปาน

สำนักศิลปวัฒนธรรม

ไมเคิล ไรท์, วาสนา พุ่มพัตถุน, สุพจน์ แจ็งเร็ว,

พงษ์ศักดิ์ ไพรอังกูร, สุวรรณ พันธุ์ศรี

สำนักบรรณาธิการ

อพิสิทธิ์ ชีระจารุวรรณ, นรากร สุ่มังโก,

ชนันรัตน์ ศักดิ์สิงห์, พุมพล บัวแยม,

เอมอร เปรมใจ, มนตร์งาม นุ่มน้อย,

สิริกาญจน์ รัตนเกตุ, ชวัลฤทัย ชี้นมาลัย,

วัชรินทร์ ต้นสกุล, สุที หริมหะธาธิป,

ดวงพร ประเสริฐภักดิ์, วรวิทย์ บำรุงพงศ์,

มิตร บุญธรรม

สารบัญ

ไฮเทคโนโลยีการปฏิวัติ

ว่าด้วย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสังคมไทย

คำนำเสนอ	สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์	(๗)
วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์		๓
วัฒนธรรมเทคโนโลยี		๑๑
สังคมวิทย์ไฮสคูล		๑๙
ไฮเทค		๒๕
เทคโนโลยี		๓๓
วิทยาศาสตร์เพื่อใคร		๔๑
ก้าวทันหรือเท่าทันเทคโนโลยีกันแน่		๔๗
พระเจ้าองค์ใหม่		๕๓
ความรู้ที่ไร้ความหมาย		๖๑
สวทช. กับหม้อหุงข้าวไฟฟ้า		๖๙
เทคโนโลยีชีววิบัติ		๗๗
รามเกียรติ์ภาคสอง		๘๓
แมวไร้ภัย-โลกไร้คน		๙๑
จากหมอลำถึงแพทย์และพ่อค้า		๙๗
लगเนื้อชอบलगยา		๑๐๕
หัดวิทย์ศาสตร์		๑๑๓
VR กับชาติหน้า		๑๑๙
อุโมงค์อารยธรรม		๑๒๕
ปล่องไฟสูง		๑๓๓
คน, รถยนต์ และวิทยาศาสตร์ในสังคมไทย		๑๓๙
มิติทางวัฒนธรรมของการแก้ปัญหาจราจร		๑๔๕
นิทานคลื่นลูกที่สาม		๑๕๓

คำนำเสนอ

ไฮเทคคาปาภูหริย์

ว่าด้วย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสังคมไทย

ไยศาสตร์แห่งวิทยาศาสตร์

ในยุคสมัยที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีถูกปลูกเสกให้กลายเป็นของขลังหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คนนอกวงการน้อยคนมากที่จะกล้าตอบแก่นักวิทยาศาสตร์หรือนักเทคโนโลยี แม้แต่ในวงการเมือง นอกจากสมัยของคุณดำรง ลัทธพิพัฒน์ และนักการเมืองอดีตนักวิทยาศาสตร์อีกไม่กี่คนแล้ว เป็นเวลานานมากที่พรรคการเมืองไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเลย

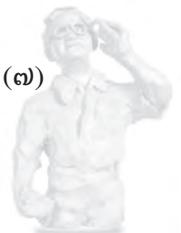
จะว่าไปแล้ว กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ดูจะเป็นกระทรวงที่ไม่เป็นที่น่าสนใจสำหรับนักการเมืองมากนัก เพราะนอกจากจะถือเป็นกระทรวงเกรตซี ที่มีงบประมาณไม่มากและยากที่จะทำผลงานเพื่อหาเสียงให้ชาวบ้านเห็นแล้ว รัฐมนตรีเจ้ากระทรวงยังต้องเผชิญกับเทคโนโลยีในสายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ซึ่งส่วนใหญ่มีดีกรีคุณวุฒิบัณฑิตจากต่างประเทศ ผู้มีท่าทีทรงภูมิความรู้ทั้งสิ้น ถ้าฟังตึกของสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ในสมัยที่ยังอยู่ที่ถนนพระรามหกก็ได้ชื่อว่าเป็นอาคารที่มีดอกเตอร์ต่อพื้นที่หนาแน่นที่สุดในประเทศไทย

(๖) ไฮเทคคาปาภูหริย์

นักการเมืองโดยเฉพาะนักการเมืองระดับภุธรมีหรือจะกล้า แหยมเข้าไปล้วงลูกในการกำหนดนโยบายวิทยาศาสตร์ ด้วยเหตุนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศสายวิทยาศาสตร์ในประเทศไทยจึงอยู่อย่างร่มเย็นเป็น สุขและอึมอึมมาเกือบจะตลอดโดยปราศจากการรบกวน นอกจากนี้ ตอนที่เริ่มเหตุต้องสร้างตึก หรือจัดซื้อสินค้ารายการใหญ่ๆ ที่เตะตา นักการเมือง

นำอัศจรรย์ใจที่มีคนนอกอย่างอาจารย์นิธิ เขียวศรีวงศ์ ซึ่งไม่ได้มีพื้นฐานการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีโดยตรง กล้าหาญมาเขียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยพาดพิงไปถึงคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีชีวภาพ พลังงานนิวเคลียร์ และเทคโนโลยีอย่างอื่นๆ จนมีจำนวนบทความมากพอที่จะนำมาพิมพ์รวมเล่มได้ บทความเหล่านี้สามารถวิจารณ์ประเด็นด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สลับซับซ้อนต่างๆ ได้อย่างเข้าถึงแก่นและ “เป็นวิทยาศาสตร์” มากกว่าข้อเขียนของเทคโนโลยีสายนี้โดยทั่วไป

ที่สำคัญ อาจารย์นิธิมีความรักถุมและแม่นยำในการเล่าเรื่องวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีได้ในระดับที่เพียงพอ ไม่เฉพาะในระดับของตรรกะเท่านั้น แต่รวมถึงเนื้อหาในรายละเอียดด้วย เท่าที่อ่านดู ผู้เขียนไม่พบว่ามีกรปล่อย “โกโก้” ออกมาเดินเล่นแต่อย่างใด ซึ่งช่วยสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ข้อเขียน นอกเหนือจากความน่าเชื่อถือระดับสูงที่เกิดจากชื่อเสียงของอาจารย์เองอยู่แล้ว มีบางบทความเหมือนกันที่อาจารย์อาจจะไม่ได้ให้ข้อมูลที่รอบด้านเพียงพอในประเด็นที่มีความขัดแย้งสูง เช่น ที่กล่าวว่าพีชจีเอ็มส่วนใหญ่ ถูกออกแบบให้สามารถทนสารเคมีได้สูงกว่าพืชทั่วไป การมีพีชจีเอ็มจึงไม่ช่วยให้เกษตรกรใช้ยามาวัชพืชลดลงและทำให้เกษตรกรรวยขึ้น (เทคโนโลยีชีววิถี) ซึ่งเป็นความจริงด้านหนึ่ง โดยไม่ได้

กล่าวถึงข้อเท็จจริงอีกด้านที่ว่าพืชจีเอ็มบางชนิดถูกออกแบบให้สามารถทนแมลง ซึ่งช่วยลดการใช้ยาฆ่าแมลงและทำให้เกษตรกรปลอดภัยมากขึ้น (แม้อาจจะไม่ได้ช่วยให้รวยขึ้นก็ตาม) อันเป็นประเด็นที่สำคัญไม่แพ้กันในบริบทของสังคมไทยที่มีเกษตรกรจำนวนมากเสียชีวิตจากยาฆ่าแมลงในแต่ละปี

ในความเห็นของผู้เขียน มุมมองของอาจารย์นิธิมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากการผสมผสานทั้งวิถีคิดแบบพุทธกับแบบโพสต์โมเดิร์น ซึ่งเราอาจเรียกว่า “โพสต์โมเดิร์นเชิงพุทธ” ที่ปฏิเสธการสถาปนาอำนาจในรูปแบบต่างๆ ของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เหนือมนุษย์และธรรมชาติ ข้อเขียนของอาจารย์ตั้งคำถามในเชิงตรวจสอบและวิพากษ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างถึงรากถึงโคนไปตั้งแต่ อะไรคือรากฐานของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีประโยชน์ต่อใคร อะไรคืออันตรายของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ไปจนถึงทำไมวิทยาศาสตร์จึงไม่ก้าวหน้าในสังคมไทย

วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีคืออะไร?

อาจารย์นิธิตั้งคำถามพื้นฐานที่สุดว่า สิ่งที่เราเรียกว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีคืออะไร และสิ่งนี้มีอะไรดีกว่าภูมิปัญญาแบบเดิมๆ ในส่วนของวิทยาศาสตร์นั้น อาจารย์สรุปว่าเป็นวิธีการศึกษาโลกซึ่งอาศัยแนวทางของ “ปฏิฐานนิยม” (positivism หรือ empiricism) ซึ่งหมายถึง แนวความคิดที่เชื่อว่า เราสามารถเข้าถึงทฤษฎีหรือความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ได้จากการตรวจสอบกับประสบการณ์จริง จากแนวคิดดังกล่าว นักวิทยาศาสตร์ได้พัฒนากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) ซึ่งประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆ คือ สังเกต ตั้งข้อสันนิษฐานหรือทฤษฎี ใช้ทฤษฎี

ตั้งกล่าวทำนายเหตุการณ์ ทำการทดลองว่าคำทำนายตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ ปรับปรุงทฤษฎีให้ดีขึ้น ใช้ทฤษฎีใหม่นี้ทำนายผลต่อไป และกลับมากทดลองซ้ำอีกไปเรื่อยๆ โดยไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ทฤษฎีที่เกิดขึ้นอาจถูกพิสูจน์ว่าผิดได้ตลอดเวลา แต่จะไม่มีกรได้รับการพิสูจน์ว่าถูกต้องเลย ทฤษฎีที่อยู่รอดการพิสูจน์มานานเป็นเพียงทฤษฎีที่มีความน่าเชื่อถือมากขึ้นเท่านั้น

ในแง่นี้วิทยาศาสตร์จึงใจกว้าง คือพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนข้อสรุปของตนตลอดเวลาเมื่อพบหลักฐานใหม่ที่ขัดแย้ง ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อทางศาสนาที่มักไม่ต้อนรับการทำหายใดๆ ทั้งสิ้น ตามนัยยะนี้ วิธีการทางวิทยาศาสตร์สามารถใช้ได้ทั่วไปไม่จำกัดอยู่เฉพาะสาขาวิทยาศาสตร์กายภาพอย่างฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยาเท่านั้น แต่เป็นทั้งวิธีในการเข้าถึงความจริงแบบหนึ่งและเป็นวัฒนธรรมที่ยึดการพิสูจน์ด้วยหลักฐานเป็นสำคัญ เช่น ถ้าเราต้องการจะพิสูจน์ว่า บัสมิฉานทำให้เกิดความปลาบปลื้ม อิมเอิบใจ หลับตาภาวนาแล้วไม่รู้ลี้กมีต และเมื่อฝึกฉานแก่กล้า ไปจนถึงขั้นสมาบัติ ก็จะสามารถถอดจิตออกจากกายได้จริงหรือไม่ เราก็จะต้องทดลองทำดู แล้วตรวจสอบดูว่าผลที่ได้ตรงกับทฤษฎีที่ตั้งไว้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์มักจะมีอาศัยการวัดเป็นหลักยึดเพื่อให้เกิดความรัดกุมและแม่นยำ เพราะมีฉะนั้นจะยืนยันความสามารถในการตรวจสอบอย่าง “เป็นกลาง” จากผู้อื่นได้ยาก

วิธีการทางวิทยาศาสตร์จึงมีอคติต่อปรากฏการณ์นอกเหนือจากโลกทางกายภาพที่ไม่สามารถซึ่งตวงวัดได้ บ่อยครั้งที่นักวิทยาศาสตร์ปฏิเสธความมีอยู่ของสิ่งต่างๆ แทนที่จะยอมรับว่าวิธีการที่ตนใช้มีข้อจำกัดเอง ในแง่นี้ อาจารย์นิติจึงมองว่าวิทยาศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีใจอคติคับแคบ อาจารย์นิติตั้งคำถาม

ทำทนายวิทยาศาสตร์ว่า “จริงหรือที่ความรู้ที่ได้มาจากวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จะจริงแท้แน่นอนกว่าความรู้ที่ได้จากการเข้ามาน” (สวทช. กับหม้อหุงข้าวไฟฟ้า) น่าสงสัยว่า คนในสมัยปัจจุบันซึ่งเคยเรียนวิทยาศาสตร์และสัมผัสเทคโนโลยีทุกวันแต่ไม่เคยเข้ามานสักที คงยากที่จะเข้าใจสิ่งที่อาจารย์พูด

ในส่วนของเทคโนโลยีนั้น อาจารย์ยิ่งลดเกรดในการคบหาลงไปอีก เพราะถือว่าเป็นของที่ไม่เกี่ยวกับกระบวนการแสวงหาความจริงใดๆ ทั้งสิ้น เป็นแค่เพียง “กลวิธีที่จะสำเร็จประโยชน์ตามจุดมุ่งหมายในทางโลกย์” (เทคโนโลยี) ตามมุมมองนี้เทคโนโลยีจึงเป็นเพียงไสยศาสตร์แผนใหม่เท่านั้น

วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีมีประโยชน์ต่อใคร?

พอถึงประเด็นวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีประโยชน์ต่อใคร ดูเหมือนอาจารย์นิธิจะเพิ่มดีกรีของการตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นไปอีก เพราะ “ความเป็นกลาง” ซึ่งวิทยาศาสตร์เคยกล่าวอ้างไว้ก็เป็นอันหมดไปเมื่อวิทยาศาสตร์ต้องมาสัมผัสกับกิเลสของมนุษย์ เนื่องจาก “คนที่บอกให้นักวิทยาศาสตร์คิดอะไร หรือผลิตอะไรออกมาไม่ยกกะเป็นตัวนักวิทยาศาสตร์เองหรือเมียนักวิทยาศาสตร์ก็ยั้งดี แต่กลับเป็นนักการเมืองหรือพ่อค้าต่างหาก” (รวมเกียรติภาคสอง) น่าเสียดายที่อาจารย์ไม่ได้บอกไว้ว่า ถ้าตัด “ผู้ใช้” ออกจากกระบวนการตั้งโจทย์วิจัยวิทยาศาสตร์แล้ว จะเหลือหลักประกันอะไรที่จะทำให้นักวิทยาศาสตร์รับผิดชอบกับเงินวิจัยซึ่งมาจากภาษีอากรของประชาชน เพราะขึ้นปล่อยให้ นักวิทยาศาสตร์หรือเมียนักวิทยาศาสตร์กำหนดโจทย์วิจัยเองตามอำเภอใจแล้ว โจทย์เหล่านั้นก็คงเป็นโจทย์สืบเนื่องจากวิทยานิพนธ์ที่เคยทำไว้สมัยไปทำปริญญาที่เมืองนอก ซึ่งอาจจะไม่รับ

ใช้ใครนอกจากตัวเอง เมียและพวกพ้องของนักวิทยาศาสตร์อย่าง
ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ถ้าจะให้เดาใจแล้ว อาจารย์นี่คิดงไม่ได้ปฏิเสธกระบวนการ
กำหนดโจทย์วิจัยทางวิทยาศาสตร์โดยบุคคลภายนอก เพียงแต่
ต้องมีกระบวนการที่เปิดกว้างให้กับผู้ใช้กลุ่มต่างๆ ที่มากไปกว่า
คนสองกลุ่มเท่านั้น ดังที่อาจารย์ตัดพ้อว่า “วิทยาศาสตร์ไม่เกี่ยว
ข้องกับชาวนาและตาสีตาสาทั่วไป ยกเว้นแต่เข้าโรงงานเมื่อไร ก็
ถึงจะเริ่มเกี่ยวมากขึ้น” (วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์)

ด้วยความที่วิทยาศาสตร์มุ่งที่จะสร้างความมั่งคั่งทางวัตถุ
อาจารย์นี่จึงมีความเห็นว่า ความรู้วิทยาศาสตร์ส่วนใหญ่เป็น
“ความรู้ที่ไร้ความหมายหรือที่เรียกว่าเป็น ‘ความรู้ลงถึง (ขยะ)’
เพราะไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์” (ความรู้ที่ไร้
ความหมาย) ส่วนเทคโนโลยีนั้นยิ่งไร้ประโยชน์ลงไปอีก เพราะ
นอกจากจะไม่ช่วยให้เข้าใจโลกเหมือนวิทยาศาสตร์แล้ว เทคโนโลยี
ส่วนใหญ่ที่คิดค้นขึ้นมาไม่ได้มุ่งตอบสนองความต้องการพื้นฐาน
ของมนุษย์ แต่เป็นความต้องการเทียมทั้งสิ้น เช่น “เครื่องจักร
ไอน้ำทำให้การเดินทางสะดวกขึ้นมาก แต่ก็ควรถามต่อด้วยว่า
แล้วทำไมเราถึงต้องเดินทางกันมากมายอย่างนี้ด้วยเล่า เดินทาง
อย่างนี้แล้วชีวิตเรา ‘ดี’ ขึ้นจริงหรือไม่?” (สวทช. กับหม้อหุงข้าว
ไฟฟ้า) หรือ “โรคร้ายไข้เจ็บของคนปัจจุบันนี้นั้นเป็นโรคที่เกิดจาก
พฤติกรรมของตนเองและสังคมมากกว่าเชื้อโรค ซึ่งเทคโนโลยีได้
รักษาหายไปแล้ว” (ไฮเทค) และต่อให้เทคโนโลยีช่วยแก้
ปัญหาบางอย่างได้ มันก็สร้างปัญหาอื่นขึ้นมา ในเวลาเดียวกัน
ที่สำคัญก็คือเทคโนโลยีมักถูกพัฒนาขึ้นมาด้วยผลประโยชน์
แคบๆ เฉพาะหน้าของทุนข้ามชาติโดยไม่สนใจผลกระทบอย่าง
อื่นเลย เรียกว่าอาจารย์ตัดกันไว้ถึงสามสี่ชิ้นเลยทีเดียว

เทคโนโลยีที่อาจารย์นิติวิพากษ์วิจารณ์หนักมากที่สุด คือ เทคโนโลยีชีวภาพ ซึ่งอาจารย์เรียกว่า “เทคโนโลยีชีววิถี” ดังที่เขียนไว้ว่า “ฐานทางเศรษฐกิจของวิทยาศาสตร์ล้วนได้รับพลังขับเคลื่อนจากการทำกำไรทั้งนั้น จึงเกี่ยวข้องกับการสร้างความผาสุกแก่มวลมนุษย์น้อย หรือแทบไม่เกี่ยวข้องเอาเลย... เป็นต้นว่า การโคลนพืชที่อ้างว่าจะทำให้มีอาหารพอเลี้ยงพลโลก เป็นเรื่องมดเท็จทั้งสิ้น ถ้าเจาะลึกลงไปในความพยายามของการโคลนพืชต่างๆ ก็จะได้เห็นผลกำไรของบริษัทข้ามชาติเป็นเป้าหมายอยู่เสมอ” (แมวไร้ภัย โลกไร้คน)

อะไรคืออันตรายจากวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ประเด็นในการวิพากษ์วิจารณ์ของอาจารย์นิติที่แหลมคมที่สุด คือประเด็นเรื่องอำนาจ อาจารย์นิติเชื่อว่าวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีมีอะไรบางอย่างมากกว่า “ความรู้” ที่ทำให้เราเข้าใจโลก ธรรมชาติและสรรพสิ่ง และมีอะไรบางอย่างมากกว่า “สินค้า” ที่เราสามารถซื้อขายประโยชน์ได้ อะไรบางอย่างนั้นก็คือ “อำนาจ” ที่แฝงมากับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเสมอ อำนาจพื้นฐานที่สุดของวิทยาศาสตร์มาจากความสามารถในการอธิบาย เพราะ “วิทยาศาสตร์มายึดอำนาจการอธิบายทุกสิ่งทุกอย่างจากศาสนา ปรัชญา ตรวกวิทยา แบบแผนประเพณี ศีลธรรม การเมือง ฯลฯ ไปจนหมดสิ้น...จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม วิทยาศาสตร์จึงเป็นอำนาจไปด้วย...ถ้าเราสามารถคุมให้คนอธิบายทุกอย่างจากจุดยืนของเรา อำนาจต้องตกอยู่ที่เราเสมอ” (สวทช. กับหม้อหุงข้าวไฟฟ้า)

ในทำนองเดียวกัน เมื่อวิทยาศาสตร์อ้างความเป็นสากลในการอธิบาย เทคโนโลยีที่อาศัยวิทยาศาสตร์เป็นฐานก็ย่อมสามารถอ้างความเป็นสากลไปด้วย เมื่อถึงจุดนี้ เทคโนโลยีสมัยใหม่ก็จะ

สามารถรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองหรืออำนาจทางการเงินเข้า
มาด้วย เมื่อการแพทย์สมัยใหม่สามารถทำให้คนเชื่อว่าร่างกาย
มนุษย์ทั้งหลายเป็นสากลเหมือนกันหมด บริษัทฯข้ามชาติก็
สามารถทำอะไรได้มหาศาล เพราะสามารถผลิตยาขนานเดียว
จำหน่ายแก่คนกลุ่มใหญ่ได้ทั่วโลก และถึงแม้ไม่ต้องแอบอ้างความ
เป็นสากล เทคโนโลยีอีกหลายอย่างก็ยังคงถูกใช้เป็นเครื่องมือทาง
อำนาจในรูปแบบต่างๆ เช่น รถเก๋งก็กลายเป็นสถานภาพทางสังคม
คอมพิวเตอร์ก็กลายเป็น “พระเจ้าองค์ใหม่” ที่ยึดอำนาจในการ
กำหนดวิถีชีวิตของแต่ละคนไปจากมนุษย์ และเทคโนโลยีในการ
จัดการน้ำกลายเป็นเครื่องมือในการแย่งน้ำจากคนในพื้นที่หนึ่งไป
ให้คนในพื้นที่หนึ่ง ฯลฯ

อาจารย์นิธิชี้ให้เห็นอีกว่าอำนาจของวิทยาศาสตร์และ
เทคโนโลยีในสังคมไทยยังฝังรากลึกกว่านั้น เพราะคนไทยใน
ปัจจุบันมีความเชื่อในเทคโนโลยีอย่างสูงโดยยอมรับให้เทคโนโลยี
เป็นสัญลักษณ์ของความเจริญและประสิทธิภาพ ใครแก้ปัญหา
โดยไม่ใช้เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ ก็กลายเป็นคนเขยๆ ตกยุค แม้
นอนที่สุดเมื่อเทคโนโลยีกลายเป็นเครื่องมือทางอำนาจ เครื่องมือ
ทรัพย์สินและสัญลักษณ์ของสังคมก็สิทธิ์อย่างใหม่ มีหรือที่คนในวง
การวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจะไม่ตักตวงประโยชน์จากมัน นักวิทยา
ศาสตร์และเทคโนโลยีรวมทั้งที่อยู่ในสังคมไทย จึงสามารถชักจูง
สังคมให้เบนทรัพยากรมาลงทุนกับวิทยาศาสตร์ได้มหาศาลตั้ง
แต่สร้างห้องแล็บ ให้ทุนวิจัย สร้างเครื่องมือ สร้างมหาวิทยาลัย
ซึ่งล้วนเอาไปบำเรอคนในอาชีพวิทยาศาสตร์จนอัมแปดกันไปทั่ว
หน้า และยิ่งวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีถูกทำให้ลึกลับซับซ้อนเข้าใจ
ยากและสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ได้เหมือนไสยศาสตร์ได้เนียน
เท่าไร อำนาจทรัพย์สินและชื่อเสียงก็ยิ่งไหลเข้ามาหานักวิทยาศาสตร์

เทคโนโลยี

ทำไมวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีจึงไม่ค่อยพัฒนาในสังคมไทย?

บทความที่ถือเป็นหัวใจของหนังสือเล่มนี้ คือบทความเรื่อง “วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์” ซึ่งกล่าวว่า วิทยาศาสตร์เป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งเน้นการหาความจริงโดยอ้างอิงกับหลักฐาน วัฒนธรรมดังกล่าวแตกต่างจากวัฒนธรรมของเทคโนโลยี ซึ่งเน้นการเสพเพื่อความสบาย ปัญหาก็คือ คนไทยโดยทั่วไป สับสนในความหมายของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเข้าใจว่าตัวเทคโนโลยีนั่นแหละคือวิทยาศาสตร์ จะว่าไปแล้ว ความสับสนดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่เข้าใจได้ เพราะวิทยาศาสตร์เป็นของนามธรรมและเข้าใจยาก ในขณะที่เทคโนโลยีเป็นของมีตัวตนจับต้องได้ ใช้ได้ ขายได้ คนไทยไม่นอยจึงรู้จักวิทยาศาสตร์ผ่านเทคโนโลยี โดยเข้าใจไม่ถึงแม้กระทั่งสาระทางวิทยาศาสตร์ที่อยู่เบื้องหลังเทคโนโลยีนั้นๆ เรื่องนี้นับว่าแตกต่างจากประเทศในตะวันตก ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพราะในประเทศเหล่านั้น วิทยาศาสตร์ได้มีแพร่ซึ่มจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต วัฒนธรรมของคนไปแล้ว หลังจากเอาชนะศาสนาซึ่งผูกขาดคำอธิบายโลกไว้ก่อนหน้านั้น

อาจารย์นิธิตั้งข้อสังเกตว่าคนไทยส่วนใหญ่เรียนรู้วิทยาศาสตร์มาตั้งแต่ต้นด้วยจุดมุ่งหมายที่แน่ชัดว่า อยากรจะครอบครองเทคโนโลยีที่วิทยาศาสตร์มอบให้ เพราะเทคโนโลยีให้อำนาจและให้ทรัพย์สิน โดยไม่อยากรแสวงหาความรู้ทางวิทยาศาสตร์กันสักเท่าไร เพราะคิดว่ารู้ไปก็เท่านั้น ดังปรากฏตัวอย่างที่ว่าคณะวิศวกรรมศาสตร์ได้รับความนิยมนเหนือคณะวิทยาศาสตร์ในบรรดานักเรียนเก่งๆ ทั้งหลาย เพราะ “ความสนใจวิทยาศาสตร์ของ

เรานับตั้งแต่ระยะแรกไม่ได้อยู่ที่ตัวทฤษฎีต่างๆ แต่อยู่ที่อิทธิพลของวิทยาศาสตร์” ทศนคติดังกล่าวถูกตอกย้ำจากเทคโนโลยีในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไทย ซึ่งชอบโฆษณาชวนเชื่อให้คนไทยรักวิทยาศาสตร์ด้วยความตื่นเซ็น

ด้วยเหตุดังกล่าว อาจารย์นิธิจึงสรุปว่า “ถ้าวิทยาศาสตร์มีความหมายเพียงเทคโนโลยี วิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์จะต่างกันตรงไหน เพราะทั้งสองอย่างล้วนเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นจาก ‘ความรู้’ ที่มนุษย์มีอยู่ เพื่อสำเร็จประโยชน์ทางโลกย์ๆ อย่างเดียวกัน” และ “ความเหมือนกัน ระหว่างไสยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในเมืองไทยนั้นมีมากเสียจนผมคิดว่า ยิ่งส่งเสริมวิทยาศาสตร์ก็ยิ่งทำให้ไสยศาสตร์เข้มแข็งขึ้น” แล้วจะทำยังไปกันดี? อาจารย์นิธิเสนอว่า การสอนให้คนรักวิทยาศาสตร์คือ “การทำให้เขารักคำอธิบาย สนุกในการจะเสนอคำอธิบายที่คนอื่นยังไม่อธิบาย หรือแก้ไขคำอธิบายของคนอื่นให้ครอบคลุมได้กว้างขวางขึ้นหรือมีประสิทธิภาพในพลังอธิบายมากขึ้น สอนให้รักความสะดวกสบายในชีวิต ไม่ทำให้ใครรักศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่งขึ้นมาได้”

บทส่งท้าย

ประเด็นที่ผู้เขียนอยากทิ้งท้ายไว้ก็คือ ความเห็นของอาจารย์นิธิจะมีผลสะท้อนต่อมุมมองของสังคมไทยต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างไร

ตั้งที่กล่าวมาข้างต้น ว่าท่าทีของอาจารย์นิธิต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีค่อนข้างไปในทางตรวจสอบและวิพากษ์วิจารณ์ ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมจริงๆ ประเภทให้มีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาผลกระทบของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อสร้างความรู้มาถ่วงดุลก็พอมีอยู่บ้างแต่ไม่มากนัก แต่ถ้าจะให้เดาใจข้อเสนอส่วน

ใหญ่ของอาจารย์น่าจะออกไปทางเสนอให้เลิกนิสัยบางอย่างหรือ
ยุบหน่วยงานที่มีอยู่มากกว่า

ตั้งที่ผู้เขียนสืบทราบมาว่าอาจารย์เคยเสนอยุบคณะกรรมการ
การบางคณะของสถาบันพัฒนาหม้อหุงข้าว เมื่อได้รับเชิญไป
เป็นกรรมการด้วย แต่จะได้ผลอย่างไรก็คงชัดเจน เพราะในที่สุด
คนที่ถูกยุบออกจากกรรมการก็คืออาจารย์นี่เอง

ดูเหมือนว่าสังคมไทยจะใช้ประโยชน์จากข้อเสนอที่แฉมา
กับคำวิพากษ์แบบแรงๆ อย่างนี้ไม่เป็น คุณจะเหลือปากว่าแรงที่จะ
ทำให้คนในสังคมที่ยังไม่ได้เข้าสู่ยุคโมเดิร์นอย่างเต็มตัวเข้าใจความ
คิดแบบโพสต์โมเดิร์น เรื่องนี้เป็นปัญหาทั้งนักการเมือง นักวิชาการ
เอ็นจีโอ ไปจนกระทั่งถึงชาวบ้านทั่วๆ ไป ถ้าเปิดดูหน้าหนังสือ
พิมพ์แต่ละวัน เราแทบจะไม่พบคนที่ให้ความสำคัญกับ “ข้อมูล”,
“หลักฐาน” หรือ “ข้อพิสูจน์” อันเป็นหัวใจของวัฒนธรรมวิทยาศา
สตร์ในการโต้เถียงกันในประเด็นใหญ่ๆ ที่มีความสำคัญเลย
ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กันเรื่องโลกรากิวิตน์ ไชวห่วย โรงไฟฟ้า
และเรื่องอะไรต่อมิอะไรอีกหลายเรื่อง

ในสังคมไทยซึ่งคนไม่น้อยยังทั้ง “เมา” และ “ระแวง”
วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีอย่างฉาบฉวยในเวลาเดียวกัน ยากที่เรา
จะหาทางออกซึ่งตกผลึกจากการตั้งแควระหัดความคิดทั้งสองซีก
ไว้ ตั้งที่อาจารย์นี่เองก็ตระหนักดีแล้วว่า “ผมฟังมาตั้งแต่ผม
จำความได้จนบัดนี้ จนผมไม่แน่ใจว่าผมจะได้ตายในสังคมที่พุทอะไร
เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ให้ลุ่มลึกกว่านี้อีกหรือไม่” (วัฒนธรรมวิทยาศา
สตร์)

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

สิงหาคม ๒๕๕๖